

Tomaž Pavčnik

Delavci

Ponoči, ko mesto spi, se vsi zatekamo v svoje ekstremne norosti. Spi-mo nagi, v gatah, pižamah, nekateri celo v srajcah; za mizo, na kavču, na tleh kopalnice. V žlički, na prsih, prepleteni. Vsega je po malem in dogaja se na raznih koncih mesta. Luči so večinoma ugasnjene, le redka brljivka sveti pri hudem bolniku ali kakem pijancu, ki je šel mimo vseh pravil skozi svoje stanovanje in zaspal, kamor ga je prinesel finale nočne vihre. Ko spimo, smo kot angelčki ali kot mrliči. S spokojnim izrazom ali z zevajočimi gofljami, s hrumečim smrčanjem ali blagim ritmom šepetajoče sape. Od nas grejo vonji, zaradi katerih zjutraj odpiramo okna naših nočnih brlogov. Na stol ob postelji zložimo hlače, srajco, pulover, delovno haljo. S seboj pod odejo vzamemo srce in pljuča, telo in možgane ter se prepustimo blaznežu. Kajti prav to je, blaznež je ta režiser naših sanj. Kje vse nas vodi, kaj vse nam pripravlja! Davi nas, muči, straši, mede, vodi nas po telesih in temačnih labirintih skrivnostne krajine... Stvaritelj groze in čudes.

Zjutraj se oglasi budilka in nas potegne iz mehkega spanca. Krivično se nam zdi. Preden zvoni budilka, namreč vselej spolzimo v ugodje – četudi so nas pred tem preganjale more. Utrujeni od njih zaspimo kot dojenčki. Nočemo še iz tega toplega občutja. Ko vstanemo, se v nas vse premeša: more, ki so nas tlačile, ter skrivnosti, ki so v nas in do katerih v budnem stanju ne moremo priti. Obenem pa na nas že pritiskajo obveznosti delovnega dne. Ko zapuščamo spalnico, s seboj še vedno nosimo svojo spalno intimo. Topli obraz z dvema licema: z raztreščenostjo na eni in mehko posteljnega udobja na drugi strani. To ugodje je zato zmedeno in se nas drži še, ko sedamo k zajtrku. Le da ga tedaj že luščimo, dletamo stran. Vsi to počnemo. Tudi najbolj čisti, najlepše oblečeni in najbolj suvereni junaki s televizijskih zaslonov so morali zjutraj s sebe očistiti sledove popotovanja skozi sanjsko puščavo in goščavo. Niti se niso rodili takšni, kot jih kaže slika, niti niso takšni vstali iz postelj.

Potem se mesto, ki je nekaj ur nazaj spalo in zračilo duše meščanov, začne počasi premikati. In v mimohodih jutranjih ljudi na pločnikih in cestah ni več zaznati nobene zmede, nobenega zračenja oblačil, črevesja, pljuč, nobene nočne močvare sanjskega sveta, peklenščkov, siren in ostalih prikazni. Vsi so čili, zdravi. Vsi na poti, vsi skrbno oblečeni, kot napoteni k nekemu višjemu cilju. Resnih, tudi zaskrbljenih obrazov že rešujejo probleme in uganke. Vsi so s sebe sprali noč. Odišavljeni so in sveže obriti, z zlikanimi robovi oblek, počesani in s skrbno naličenimi obrazi. Ne spominjajo več na nočna bojevanja. Predvsem pa so neizmerno resni. Prikrivajo, kaj se jim je ponoči zgodilo. Prestopajo se na avtobusnih postajah, poslušajo jutranjo kroniko, ko stojijo in bentijo v avtomobilskih kolonah, hodijo po pločnikih in cestah, s prsti zavzeto križkražijo po svojih telefonih, odpirajo vrata svojih služb. Potem postanejo delavci. Zdi se, kakor da ti delovni ljudje, ki so hkrati občani, pozabljajo na to, da so najprej vendarle ljudje. Ali pa videz vara in je v resnici vse drugače?

Tistega marčnega ponedeljka sem šel tudi sam prvič v službo. Uslužbenka v kadrovski pisarni mi je, ko sem jo teden poprej vprašal, kam in kdaj naj se zglašim na ta dan, naročila, naj bom ob sedmih zjutraj pred vrati kadrovske pisarne. Tako sem storil, čeprav sem bil ranega vstajanja vse prej kot vaje. Ostanke noči sem tudi sam pustil za seboj in se tako odrekel delčku sebe. Ker sploh nisem vedel, kaj me čaka, moje misli seveda niso mogle biti usmerjene h konkretnemu delu, nalogi, projektu, k ničemur, kar bi bilo povezano z mojimi bodočim delom pravzaprav ne. A vendar sem se držal resno, kakor da premišljam o zapletenih vprašanjih. V resnici so se moje misli vrtele okrog tega, da nisem vedel, kaj me čaka. Reševanje uganke, ki je ni. Mimo vratarja sem šel z neko pomembnostjo na obrazu. Vendar me je ta uniformirana oblast pred vrati postave hitro zaustavila. Kam? se je glasilo prav nič prijazno vprašanje. V službo, sem odvrnil in hotel nadaljevati pot, češ, ne bom se tu zdaj prerekal z varnostnikom. Kdo pa ste, je nadaljeval uniformirani mož. Sodniški pripravnik, sem odgovoril, zdaj že sklaten na neka neznana mi realna tla.

V kadrovski pisarni seveda ni bilo še nikogar. Čakal sem pred vrati. Hodniki so bili prazni, le sem ter tja je bilo nekje od daleč, morda celo iz kakega drugega nadstropja slišati korake zloščtenih čevljev ali škripanje nihajnih vrat. Hihitanje v daljavi. Nato je spet vse potihnilo v jutranje mrtvilo. Hodil sem gor in dol, kadil in gledal v tla. Tako sem se seznanil z vzorci talnega mozaika, ki ga je, kot je pisalo na eni izmed ploščic, izdelala Družba Rakonitz. Je šlo za avstro-ogrsko tovarno keramičnih ploščic, morda ogrsko delavnico? Ta mozaik sem skozi naslednji dve desetletji dnevno gledal, hodil po njem, ritmiziral misli ob ponavljajočem se vzorcu,

v katerega sem se zaziral na premnogih poteh s sodnimi spisi v rokah ..., nanj se je nalepilo toliko misli, dogodkov ... Dolgo, res dolgo je trajalo, preden so me sprejeli in *razporedili*, kot se je reklo temu, da si dobil sodnika mentorja. Počutil sem se kot nebodigatreba in kmalu sem spoznal, da je takšna pač usoda sodniških pripravnikov. Zdaj, skoraj dvajset let pozneje, vem, da sem bil tedaj predvsem učenec in da kot pripravnik, predvsem v prvem letu, nisem ustvaril ničesar posebej koristnega, kaj šele pomembnega. Ena sama vaja. A kljub temu sem *hodil v službo*, kljub temu sem odtlej *delavec*. Imel sem namreč delovno knjižico in čez mesec sem dobil prvo plačo.

A nekaj zanesljivo drži: tedaj sem začel opazovati, kaj se dogaja z delavci po tem, ko zjutraj z resnimi obrazi pridejo skozi mesto in vstopijo skozi službena vrata. Že res, da sem celotno službeno dobo zaposlen v sodstvu in da vpogleda v druge službene sisteme zato nikoli nisem imel. A glede na to, da je ravnanje ljudi po mojem prepričanju odvisno od njihove narave in ne od vrste službe, ki jo opravljajo, bi moral vzorec svetohlinstva in prenarejanja, ki velja za ljudi v sodstvu, v bistveno podobni meri veljati tudi za ljudi v marsikaterem drugem poklicu.

Ko torej danes poslušam vsesplošno ljudsko kritiko, da so sodniki leni in nesposobni, česar žal ni mogoče kar v celoti zavrniti, se je treba zavedati, da ta kritika v podobni meri velja tudi za večino drugih poklicev.

Ko sem tistega marčnega ponedeljka stopal proti juridični palači, o sodstvu nisem vedel skoraj nič. Vse, kar sem na začetku spoznaval, je bilo zato zame novo in se je na grob način soočalo s predsodbo, da je sodstvo nekaj strašansko resnega, preudarnega, odgovornega. Da so sodniki večji in polni znanja in da so hkrati tudi miselno okretni ter jezikovno izrazito spretni. Ker se naše misli zjutraj še ne izvijajo povsem iz koprene sanj, pa če še tako igrano držimo svoje obraze, sem v mislih preigral tudi Kafkove opise sodišča, malih vrat, za katerimi ima svoje skrivnostne prostore slikar Titorelli. S tem sem tihotapil s seboj skrit delček pravega sebe – kot otrok, ki sme v vrtec prinesiti domačo igračo.

Moja vnaprejšnja sodba o resnem ter intelektualno in verbalno vrhunskem sodstvu se ni kar mahoma sesula, čeprav je bil prvi vtis vse prej kot dober. Prvi mesec sem bil namreč razporejen k neki kazenski sodnici, ki danes to k sreči ni več. Prva stvar, ki sem jo pri njej opazil, je bila, da je bila izrazito nemarno našminkana: kar malo počez, čez ustnice. Že res, da ljudi ne kaže soditi po zunanosti, a prav tako je res, da pri takšnih sodbah pogosto vendarle ne bomo zgrešili, in tudi v tem primeru ni bilo drugače. Le potrdilo se je, da se bolj, kakor da vsebinsko sodi, v resnici zgolj *gre* sojenje. Kar sem videl, je bilo predvsem ugotavljanje, ali se je

neka banalnost na spodnji meji kaznivosti res zgodila ali ne. V glavnem je sledila tistemu, kar so zabeležili že policisti. Danes vem, da ta ženska ni bila sposobna sprejeti nobene avtonomne intelektualne odločitve, in upam si tudi reči, da ji je bilo za vse skupaj vseeno. Sicer pa v tistem mesecu kaj prida zadev tudi ni končala, kar je, glede na povedano, le druga plat iste medalje. To je bila tudi ena od stvari, ki so mi padle v oči, čeprav tedaj sodstvo še ni bilo predmet napadov, da je leno, neučinkovito, nedelavno. Oba sva bila delavca, oba sva dobivala plačo. Družbi pa ni koristil nobeden od naju.

Verjel sem, da gre za izjemo in da je sicer drugače. Ta sodnica je bila namreč pristojna za večinoma manj pomembne kazenske zadeve. Njene stranke so bili sodobni nasledniki kurjih tatov, torej zmikavti po trgovinah in podobno. S tem, ko jim je izrekala pogojne kazni in opomine, se pravzaprav ni bistveno razlikovala od kakšne osnovnošolske učiteljice, ki učencem deli podpise. Predvideval sem, da v resnejših kazenskih zadevah sodijo ljudje drugačnega kova, enako tudi v civilnih zadevah, za katere sem se nasploh nadejal, da mi bodo dale nekaj zadovoljstva.

Ko sem prihajal v službo in opazoval ljudi na hodnikih, se je moja vera glede tega krepila. Pravni red se je zdel izrazito obsežen in sodnike, za katere sem menil, da ga obvladujejo, sem gledal s spoštovanjem. Takšni so bili predvsem sodniki pritožbenega sodišča, a tudi na prvi stopnji je bilo nekaj takšnih, ki so znatno popravili prvi vtis. Najbrž je tako kot povsod drugod, sem si rekel. So slabi in dobri, so pa tudi vrhunski. Na seji vrhovnega sodišča me je preplavljal prijeten občutek, da sedim med intelektualci.

Leta so tekla, po mukotrpnem študiju sem naredil pravosodni izpit in zdaj sem vedel: to je tista preizkušnja, v kateri s študijem zaobjameš velikanski pravni red, v tebi se združita teorija s fakultete, praksa s sodišča in tudi o praktičnem, ne več le o teoretičnem pravu začneš razmišljati s svojo glavo, iskati boljše rešitve od tistih, ki so uveljavljene, iščeš notranjo harmonijo, odpravljaš logična protislovja v sodni praksi in skušaš stvari spremeniti na boljše.

Bolj ko so tekla leta, ostrejšje so v javnosti postajale kritike sodstva. Večji del sodnikov je ob tem odmahoval z rokami, češ, kaj pa ljudje vedo o našem delu. Kot mantra so ponavljali, da je sodniški poklic posebno in odgovorno poslanstvo, da se tega poklica in problemov, s katerimi se soočaš pri delu, ne rešiš, ko zakleneš vrata svojega kabineta. S teboj gredo, od njih se ne odlepiš niti doma niti na sprehodu. Gledal sem jih, kako naokrog nosijo več sto strani debele spise, kako od sebe dajejo po deset in več strani dolge sodbe. Ker sem sedaj tudi sam resnično delal in se ne

več zgolj učil, sem vedel, kaj pomeni rešiti zadevo in spisati intelektualnemu poklicu spodobno sodbo, ter tudi to, koliko dela se nabere v enem letu, v katerem naj bi rešil sto petdeset, sto šestdeset ali še več takšnih zadev. Njegovemu zavračanju kritik o lenem sodstvu sem zato pritrjeval. Seveda sem videl tudi takšne, katerih stališča so bila kdaj neznosna in si se njegovemu črkobralstvu lahko le čudil; pri teh je bilo vseeno, kakšno je vrednotno sporočilo sodbe, da bo le zakon malikovan.

Običajno je tako, da dlje ko si v nekem sistemu, bolj ta sistem leze vate. Vse bolj postajaš del njega, bolj enak mu postajaš in vse bolj normalno se ti zdi, kar vidiš okrog sebe. Če pa gojiš do tega sistema vendarle neko distanco ter se iz tega ali onega razloga ne pustiš speljati v čredo, ti začetna kal dvoma vendarle omogoča, da ga kritično opazuješ, in to celo iz nevarne bližine. Morda si domišljam napačno, a menim, da mi je spričo nekaterih nenačrtovanih okoliščin to precej dobro uspelo. Takšna okoliščina je morda najprej ta, da mi je moja individualistična drža vse-skozi preprečevala, da bi si sploh želel biti del neke skupnosti. Vselej sem izhajal iz tistega sveta, v katerega sem se zjutraj prebudil. Del tega sveta sem skušal sleherno jutro odnesti s seboj. Nudil mi je zatočišče, vero, da sem še vedno človek z vsemi norostmi, ki se čez noč prikradejo vate. Predvsem pa v službo, če ravno ni bilo kakšne seje, obravnave ali česa podobnega, na čas vezanega, nisem nikoli hitel na uro. Merilo mi je vselej predstavljalo delo, ki ga želim in moram opraviti, in ne čas, ki ga moram prebiti na določenem mestu. Ko sem otroke oddal v njihovih institucijah, sem si najprej vzela čas, da sem kaj prebral ter tako zlival svoj jutranji duševni kaos z literaturo. Ob tem sem spregledal ravno nasprotno ravnanje mnogih, ki so hiteli v službo z resnimi izklesanimi maskami na obrazih, vselej z vso napetostjo na ostrih robovih urnih kazalcev. A ko so, skrbno naravnani na uro, prišli tja, kamor so bili namenjeni, so se najprej zlili v kofetarske krožke sodnega bifeja. Ker so ravnali tako, so se leto za letom zlivali v sistem.

Zdaj, po skoraj dvajsetih letih, sem tu. Prešel sem vse stopnje sojenja, se učil, mojstril, zoprval, od blizu spoznal na desetine ljudi in njihov način dela, njihov način prihajanja v službo, prebral na tisoče sodb in hkrati spremljal naraščajoč gnev javnosti, ki se je s splošno družbeno krizo le še poglobljala in ostrila. A ostrejšje ko so bile besede javnosti, bolj tuje mi je bilo vzpostavljanje obrambnih okopov na strani sodstva. Uradi predsednikov sodišč so se začeli krepiti z administrativnim aparatom, z raznimi službami, ki naj skrbijo za stike z javnostjo, za razvoj sodne uprave, takšne in drugačne evidence. Skratka službami, ki jih v karkovski scenogafiji sodstva ni bilo, saj so plod novejšje dobe. Dialog, ki ga skuša z javnostjo

vzpostaviti sodstvo, je zgrešen. Korenini namreč prav v isti nepristnosti, s katero delavci s sebe zjutraj spirajo sledove nočnega sveta, nepristnosti, ki v imenu uradniškega videza zanika obstoj skrivnostnih labirintov posameznikovega notranjega sveta. Nepristnosti, ki skuša z videzom in z igro postaviti stvari na svoje mesto, da potem okostenelo stojijo na odru s statističnimi podatki in prazno retoriko. Z videzom, namesto z razumom, ki nam je bil dan tudi zato, da znamo ločiti različne ravni dožemanja sveta – ne da bi morali zato nekatere med njimi zanikati ali žrtvovati. Ta videz, ki ga s svojo izčiščeno držo vzbujajo jutranji delavci, v resnici pomeni zanikanje kaosa, ki je v človeku. Če se posameznik skuša skozi kaos v sebi prebiti, se oblikovati, a iz njega vendarle vseskozi izhajati, potem ravna pristno. Če ga zanika, nasprotno, ravna kot posnemovalec zunanjih, neponotranjenih vzorcev.

Ob delu na eni ter kritikah javnosti na drugi strani sem si na razne načine vseskozi zastavljal dileme, ki jih je mogoče strniti v dve vprašanji. Prvič, ali si sodstvo kritiko – oziroma že kar grajo – zasluži in drugič, ali so kritike, ki jih nanj naslavlja javnost, vsebinsko ustrezne. Odgovor na prvo vprašanje je zanesljivo pritrديلen, odgovor na drugo vprašanje pa le delno, a to terja nekaj pojasnil.

V prvem obdobju so bili očitki, naslovljeni na sodnike, trije. Bili naj bi skorumpirani (torej podkupljivi), leni in nesposobni. Lepo po vrsti. Tega, da v sodstvu korupcije sploh ni, danes seveda ni mogoče več trditi. Navsezadnje o tem obstaja nedavno pravnomočna kazenska sodba. Glede na splošno statistično dejstvo, da se za vsakim odkritim kaznivim dejanjem skriva še kako neodkrito, najbrž ni zgrešena teza, da je bilo v vsem tem času primerov, ko so bili sodniki podkupljeni, še kaj. A ne glede na to korupcija ni realen problem sodstva. Primeri so – sicer vsega obsojanja in tudi obsodbe vredni – vendarle zgolj posamezni ekscesi. Že sistem večstopenjskega sojenja je tak, da je nevarnost korupcije zmanjšana na res majhno mero.

Z lenobo je že drugače. Tu je pahljača primerov odprta zelo široko. Kot povsod je tudi tu najti čisto prave lenuhe in tudi resne garače. V izhodišču problem ni, da bi sodniki delali premalo. Že res, da jutranji delavci želijo vzbujati vtis marljivih uslužbencev, pa čeprav se po tem, ko vtaknejo ključke na zunanjo stran vrat (gre za hecno navado, ki naj sproti dokazuje, da je sodnik na delu) zapodijo v brezštevilne klepete. A roko na srce, ni jih malo, ki spise nosijo domov in delo vlečejo v večer, na račun sebe in svojih družin. Vendar: ali je to res vselej treba? Pomemben del predstavljajo marljive mravljice, ki ne pozabijo obrniti slehernega listka v sodnem pisu. Ampak ali s tem v resnici koristijo živemu pravu in s tem družbi?

Ali je to, da nereflektirano sledijo predlogom strank, postavljajo več izvedencev, dopuščajo strankam, da podajajo obširne navedbe, ki z bistvom zadeve nimajo zveze, in se potem s temi navedbami v svojih sodbah tudi ukvarjajo, v resnici plodno, ali pa gre za zapravljanje časa in denarja ter, kar je najbolj usodno, za prekrivanje in izgubljanje bistva? Odgovor je kajpak jasen. Takšno početje ni nič drugega kakor miselna lenoba.

Kaj pa nesposobnost? Kdor na sodnika naslavlja tak očitek, bi si moral poprej odgovoriti na to, kakšno je nasprotje nesposobnosti. Ali ima laična javnost sploh izoblikovano podobo o tem, kakšen naj bi bil sposoben sodnik? Glede na to, kako malo je o tem govora, menim, da je nima. V obrisih bi bilo mogoče celo zaznati, da naj bi sposoben sodnik predvsem obvladoval zakonodajo in marljivo delal. Mar ta opis ne spominja preveč na opis zmogljivega računalnika? Si družba res želi, da bi ji sodili subsumpcijski avtomati? In, ali nisem ravno prej zapisal, da je preveč marljivo delo največkrat odraz duševne lenobe? In, ali ni večkrat očitek ne le sodnikom, marveč pravnikom nasploh, da družbo in življenje posiljujejo s pravniškimi formalizmom? Tu si kritike prihajajo v nasprotje.

Sposoben sodnik je tisti, ki zna pravo videti in ga izrekati. Ker je pravo pojmovni sistem, mora biti predvsem več jezika. To je – poleg uma – njegovo glavno orodje. Razumeti mora razsežnosti jezika, obvladovati njegovo abstraktno in konkretno raven, se zavedati njegove izmuzljivosti. Kdor v tem ni doma, ta se po pojmovnem svetu prava enostavno ne zna gibati – kar nekoliko ostreje rečeno pomeni: ne zna pravno misliti. Kako nato ravna tak človek, ni težko uganiti: zateče se v zakonski formalizem. V zakonskih besedilih išče zgotovljene recepte, kot kuharček, ki je brez kuharske knjige gol in bos, ves iz sebe od nemoči. Tak sodnik pravo vidi v zakonskih paragrafih ter ga na enak način tudi izreka. Vse ostalo: vrednote, družba, iskrenost, človeško sožitje, svoboda, pravičnost in celo ustava, vse to ga presega. Tak sodnik je nesposoben sodnik. Ker vsega tega ne vidijo, so laični očitki javnosti o nesposobnosti pavšalni. Četudi morda koreninijo v pristnem občutenju nepravičnosti, sodstvu zaradi neznanja ne postavljajo pravih zahtev. In vsi očitki gredo zato zlahka v prazno, mimo strmih obrazov delavcev, ki vsako jutro hitijo po pločnikih in cestah ter katerih del nato vstopi skozi službeni vhod juridične palače.

V teh dvajsetih letih se je v naša življenja ugnezdil svetovni splet in s tem neznosna lahkotnost javnega izrekanja. Tudi ost kritike zoper sodstvo je postala še bolj rezka. Očitki o lenem in nesposobnem sodstvu so se stopnjevali. Če pustimo ob strani najbolj pritlehne, bolj ali manj gostilniške oznake o "rdečem in komunajzarskem" sodstvu, se ti izostrijo v oceno, da je sodstvo kalna voda, ki se od prejšnjih časov še ni uspela prečistiti.

V politično dirigirano sojenje ne verjamem ter tudi nimam nobene dejanske podlage, da bi vanj verjel. Tudi tega ne sprejemam, da je sodstvo kadrovsko neprečiščeno in da je zato kadrovsko ostalo enako kot v prejšnjem režimu. To enostavno ne ustreza dejstvu, da velik del sodnikov zaradi poteka časa ni več isti, kot je bil pred petindvajsetimi leti. A čeprav je očitek o komunističnem sodstvu neresen, najprej zato, ker večina sodnikov nikoli ni bila v partiji in to zgodovinsko tudi ni mogla biti, nato pa tudi zato, ker naša zakonodaja tudi že davno ni več komunistična, me ocena o kalni, neprečiščeni vodi vendarle miselno vznemirja in mi ni tuja.

Družbe ne sestavljajo le ljudje, marveč tudi vse družbeno vezivo, zaradi katerega je pojem družbe sploh potreben in zaradi katerega se razlikuje od gole oznake množstvo posameznikov. Sestavni del tega družbenega veziva je sicer tudi pozitivno pravo (predvsem zakonodaja), a vendarle gre za mnogo širši pojem. Kaj se bo dogajalo z razpoložljivim kadrovskim bazenom sodstva (kdo bo postal sodnik, kako bodo sodniki napredovali in po kakšnih standardih bodo ravnali) je odvisno ravno od tega dela družbenega veziva.

Ljudje smo najprej odvisni od svojega značaja. Prav ta je tisti, ki v največji meri določa, kaj bomo v življenju počeli, zato se bo v povprečju vselej, ne glede na družbeno ureditev (naj bo ta totalitarna, demokratična ali kakršna koli že vmes ali mimo tega), določen tip značajev odločil in šel študirat pravo in znotraj teh bo določen tip značajev želel obleči sodniško togo. Kadrovski bazen sodstva leta 2015 in kadrovski bazen sodstva leta 1948 se zato po značajski strukturi v povprečju sploh ne bi smela bistveno razlikovati. To nima nobene zveze s totalitarizmom ali demokracijo, to je povezano s človeškim značajem. Malenkostno razliko predstavljajo posamezniki, ki v totalitarni državi za nobeno ceno ne bi želeli biti del sodnega aparata ali ki bi jim vest preprečevala, da bi bili tedaj kazenski sodniki (ampak izkustveno trdim, da ti po večini tudi danes ne želimo biti kazenski sodniki – preprosto zato, ker nas to značajsko ne zanima, tako kot infektologa ne zanima nevrologija in obratno; poleg tega so takšni, ki svoji vesti dopustijo ugovarjati, v veliki manjšini, večina se jih bo skrila za zakon).

Kdor bi se torej želel poigrati z značaji, bi lahko predvidel tudi to, kdo izmed nas, ki danes hodimo v togah po mozaiku družbe Rakonitz, bi v letih sodstva kot dela nekdanjega totalitarnega režima igral to ali ono vlogo. Bilo bi družboslovno sprenevedanje, če bi trdil, da smo značajsko tako drugačni od sodniške sestave pred petdeset in več leti, da nihče izmed nas ne bi bil partijski sekretar, ovaduh, podaljšana roka centralnega komiteja,

rabelj itd. Nobenega utemeljenega razloga ni, da bi te vloge ne bile prav enako podeljene med nas, kot so bile tedaj.

Zakonodaja zdaj preprečuje, da bi po mozaiku družbe Rakonitz tekla kri in da bi po tem mozaiku ljudje po skrivnih kletnih prehodih odhajali neznanu kam. Preprečevala naj bi, da bi bilo ljudem iz jasno zasnovanih ideoloških razlogov odvzeto njihovo pošteno pridobljeno imetje. Ampak zgolj to, da zaradi teh in drugih sprememb sodstvu več ne moremo očitati, da je komunistično, totalitarno, rdečkarsko in kar je še teh oznak, še ne pomeni tudi tega, da sodstvo ni kalna, od prejšnjih časov neprečiščena voda. Seveda ne pomeni niti nasprotnega. Vendar: ali ni to, da je sodnik zmožen prisoditi nesorazmerne in za posameznika uničujoče zamudne obresti (kakršne so se zaradi obrestne mere in zaradi ekscesno dolgotrajnih postopkov nabirale pred petnajstimi, dvajsetimi leti), ali pa to, da celi stotnji varčevalcev nekdanje Ljubljanske banke preprosto odrečeš pravico, da uveljavljajo, kar jim po zasebnem razmerju pripada, nekaj ne sicer istega, a značajske vendarle podobnega kot tisto, kar danes velja za necivilizirano kratenje človekovih pravic v totalitarni preteklosti? Ali to, da gladko zamižiš pred dejstvom, da je bil celoten namen zapletene pogodbene strukture ta, da se mimo pravil o javnem naročanju iz proračuna ministrstva za bore malo dela (mesec ali dva) počrpa več deset tisoč evrov, ter se namesto tega skriješ za ločene pogodbene odseke in jih po birokratsko subsumiraš (vsak delček zase, brez uvida v celoto) pod posamezne paragrafe? Ali to, da neki gospodarski družbi, s strani medijev jasno razkrinkani v vsej njeni pogoltni sprevrženosti, preprosto priznaš, da zavoljo oderuških, z lastne strani nastavljenih obresti lahko pogodbeno izpreže male ljudi, od njih vzame, kar so doslej zmogli dati, in jim hkrati pobere še stanovanja, ki so jih sicer kupili, a so jih bili primorani za dolgovane oderuške obresti zavarovati huje kot s hipoteko? Vse to so resnični primeri. Mar ne govori okoliščina, da se ob takšnih izzivih večina sodnikov sploh ne zdrzne (ker je pač tak zakon in ker vsi delajo na tak način po tem istem zakonu), v prid tezi, da je sodstvo vsaj v nekaterih meandrih res še vedno kalna, od prejšnjih časov neprečiščena voda?

Če si torej družba želi bolj kvalitetno sodstvo – in po pristnejših glasovih “družbene vstaje” leta 2013 je bilo jasno razumeti, da si ga –, bi morala zato najprej jasno izoblikovati družbeni konsenz o tem, kakšno je po njenem stališču kvalitetno sodstvo.

Del rešitve je zanesljivo tudi v načelih, na katerih sloni kadrovska politika. To je sicer pomemben, a vendar ne osrednji del rešitve. V resnici je zamejen z razpoložljivim kadrovskim bazenom, kar pomeni, da se izbrana skupina sodnikov vsaj v povprečju ne more revolucionarno razlikovati od

te, ki jo imamo zdaj. A delno se vendarle lahko, in sicer iz dveh razlogov. Prvi je ta, da glede na potrebno število sodnikov iz kadrovskega bazena ni treba izbrati prav vsakogar in možnost izbire vseeno obstaja. Na posameznih razpisih je ta celo osupljivo dobra in res škoda je, da zaradi narave obnavljanja sodniškega kadra marsikateri res izvrsten kandidat ob nesrečnem časovnem sosledju za vselej ostane pred vrati sodstva in posledično odide drugam. Drugi razlog, zaradi katerega kadrovanje lahko pomembno vpliva na drugačno sestavo sodstva, pa je ta, ki sem ga nekoč že javno zapisal: število sodnikov bi morali zmanjšati vsaj za tretjino – kajti najslabša tretjina ne dela koristi, marveč škodo in zmedo. Druga razsežnost kadrovske politike je sistem napredovanja. Kalnost sodstva je ves ta čas v pretiranem upoštevanju senioritetnega načela. Na višja sodniška mesta morajo napredovati najboljši sodniki, ne pa tisti, ki so se že dodobra prekalili – v kalni vodi.

Tisto, kar je bistveno, je, da se značaji razvijajo tako, kot jim dopušča ožji službeni milje. Osrednji problem in s tem tudi rešitev se skrivata v družbenem vezivu, ki odločilno vpliva na ravnanje vsakokratne obstoječe sodniške zasedbe.

Katera so tista pravna in etična načela, še bolj pa lastna načela, ki naj usmerjajo ravnanje sodnikov? Ta lahko splošna javnost odločno postavi ob pomoči zunanjih, civilnodružbeno angažiranih pravnih strokovnjakov. Prav zaradi oblikovanja teh zahtev je pa prav javna (in tudi ustrezno ostra) razprava o tem še kako potrebna – zgolj interna razprava, kot menijo nekateri, ne zadošča. Brez nje se namreč zahteve ne morejo oblikovati, kar pomeni ohranjanje obstoječega stanja sodstva ne eni ter pavšalnih in ustrezno primitivnih kritik na drugi strani. Ta načela niso nič takšnega, kar bi bilo treba ali kar bi bilo sploh mogoče uzakoniti. Ne, zahteve javnosti bi se morale preprosto zoperstaviti – če sem malce zloben – kofetkarskim načelom tistih delavcev in delavk, ki vsako jutro resnih obrazov stopajo po pločnikih in cestah, nato pokimajo vratarju in gredo naprej po vzorcih, ki jih je izdelala meni in sodnemu registru neznana družba Rakonitz, in nazadnje smeje sedejo v prijateljsko omizje sodnega bifeja ter obdelajo to in ono ter še bolj: tega ali onega. Šele ta načela, te zahteve bi bili namreč tisti, ki bi razklali kalnost položaja, ki smo mu deloma vendarle priča.

Kakšne misli se torej skrivajo za resnimi čeli delavcev, ki zjutraj vstopajo skozi službeni vhod sodišča? Dobro, naj vprašam bolj pošteno: Kakšne misli se skrivajo za deležem teh resnih obrazov? Odgovor ni prijeten. (Zato naj še enkrat posebej poudarim, da je govor o deležu sodstva in ne o sodstvu kar povprek.) To niso abstraktna preigravanja o pravnih in splošnih družbenih načelih, s katerimi bi bilo treba uskladiti konkretno

zadevo ter hkrati družbi ponuditi boljše, s temeljnimi človeškimi vrednotami in s tem tudi s temeljnim občutkom pravičnosti bolj usklajeno pravo. Za mnogimi izmed teh obrazov se skriva predvsem preigravanje, kako prekrmariti dan, mesec in leto, da bo na najlažji način zadoščeno zahtevam, ki jih prednje postavlja sodniška številčna norma. Torej tako, da bo statistično izkazano, da so rešili dovolj zadev, s čimer se bodo obranili nevarnosti zagovora pred sodnim svetom. Njihov cilj je, da so po številu rešenih zadev lepo varno skriti v udobno povprečje.

Gre torej za neverjeten razkorak med videzom in resničnimi mislimi! To lahko trdim, ker poznam njihov način dela. O razkoraku med videzom in pristnim jazom, v katerega so se zbudili iz nočne goščave svoje duše, sem dosti povedal že v uvodu. Le tega ne vem, ali te njihove preračunljive misli koreninijo v pristnem človeškem jazu, se pravi, ali gre v resnici za sprevrženo prvobitnost, iz katere vsak dan izhajajo, ali pa jih v takšno preračunljivost prižene preprosta in ves čas prisotna stiska. Ničesar torej ne vemo o tem, kakšno je stanje v glavi sodnice X, ko zjutraj vstane iz postelje. Vemo le to, da na sejni dan gladko počesana z rahlo zamudo in s privzdignjeno brado vstopi v sodno palačo. In spet: to, da se ta stiska lahko na tak način udejanja, je problem popustljivega etičnega sistema (družbenega veziva).

Kakšne preračunljive misli so to? No, pa naj naštejem par ukan, ki jih naiven človek ne bi pripisal tem resnim obrazom, ki vsako jutro zakoračijo po vzorcu mozaika Rakonitz mimo tam navzočih strank, njihovih odvetnikov, tožilcev, pravobranilcev in vseh ostalih. Njihov glavni cilj in s tem tudi njihova osnovna miselna preokupacija je, da se v sodni statistiki prikaže, da so rešili čim več zadev. V dvajsetih letih sem tako lahko videl kar nekaj poskusov, kako ustvariti pokovko t. i. sodniške norme. Glavno vodilo pri tem je, kako najti način, da se znebiš težkih spisov in si nato statistiko rešuješ z lažjimi. Že tedaj, ko sem bil sam strokovni sodelavec, so obstajali sodniki, ki so sami reševali le hitro in lahko rešljive zadeve, vse garaško delo pa so preložili na strokovnega sodelavca. Tudi danes jih gledam, nekatere resne obraze, ponosne na svoje sodniške nazive, kako ravnajo tako in se sprašujem, zakaj, za vraga, so sploh postali sodniki, če pa jim je vsak resnejši strokovni izziv tako zelo odveč? A te zadeve so nazadnje vsaj rešene. Bolj sprevrženo je tisto ravnanje, kjer gre prav za dopingiranje norme, ko sodniki posamezne zadeve razdružujejo in združujejo (s tem umetno ustvarjajo nove zadeve) in podobno. Ali ko tuhtajo, kako utemeljiti, da bi jim bilo za posamezno zadevo priznано večkratno statistično število (češ da gre za izjemno obsežno in zahtevno zadevo). Še bolj osupljivi pa so tisti primeri, ko zaradi primeža sodniške

norme sodniki spustijo vse standarde odločanja in predvsem pisanja obrazložitve. Kolegi s prve stopnje sojenja tako vedo povedati, kako neizmerno pri nekaterih pritožbenih sodnikih pade nivo pisnega izdelka v decembru. Tedaj nekateri že s prav bolešno ihto hitijo, da bi rešili čim več zadev (ker jim pač voda teče v grlo). Zdi se, da je tem resnim jutranjim obrazom tedaj mar samo ena stvar: kako bodo rešili svoj statistični ugled. Bog ne daj, da bi jim šel kdo tedaj kakor koli zapletati vprašanja, prek katerih so se namenili voziti s svojim decembrskim ratrakom. O tem, kako zelo so njihove misli obsedene samo še z izpolnjevanjem norme, pa najbolje priča že res neverjeten pristop. Prijavijo se namreč na seminar ali kakšno drugo obliko službenega izobraževanja (zaradi česar se jim za vsak dan odsotnosti pričakovan obseg dela – t. i. sodniška norma – sorazmerno zniža), nato pa se ga v resnici sploh ne udeležijo, marveč normalno delajo, statistična boniteta pa ostaja.

Najslabše pa je v resnici, ko sodniki te vrste (ki jih žal ni malo) trčijo ob vsebinske pravne zadeve. Tu se namreč pokaže, kako zelo so ujetniki kar dvojnega kalupa. Prvega izraža besedna zveza *saj smo od vedno tako delali*, drugega pa *saj zakon tako pravi*. Oba kalupa jim preprečujeta, da bi iskali samonikle pravične rešitve, ki naj pomagajo, da se celoten pravni red vseskozi sestavlja v dinamično, znotraj sebe logično povezano celoto. Celoto, ki zna upoštevati nianse in ki hkrati nikoli ne pozabi, da zakoni so in morajo biti le konkretizacija temeljnih družbenih načel. Tistih temeljnih družbenih načel, ki jih vsak v družbo vpet posameznik lahko prepozna z golim umom, torej brez prebiranja nepregledne množice paragrafov, ki so objavljeni v uradnem listu.

Najgloblji izvor temeljnih družbenih načel – in enako velja tudi za pojem pravičnosti – pravno ni zapisan, kar je za to vrsto sodnikov velika zagata. Na nekoliko bolj konkretni, dasiravno še vedno razmeroma abstraktni ravni se sicer odraža v najvišjem pravnem aktu sleherne sodobne države: to je v ustavi. A ustavo, to razmeroma tanko knjižico, je treba znati pravilno brati – enako kot poezijo. Pogoji, da jo znamo pravilno brati, je, da filozofsko razumemo najgloblji izvor temeljnih družbenih načel na eni in pojma pravičnosti, ki jih preveva, na drugi strani, ter da znamo ta preskok različnih ravni tudi pojmovno ubesediti. V pomoč, da pri tem ne zaidemo na stranpotja, sta nam poznavanje splošne in ustavne teorije prava. Na tej ravni se s krivičnim pravom še niti ne moremo zares srečati. To se lahko zgodi šele ob prehodu na nižjo, že bistveno bolj konkretizirano pozitivnopravno raven, to je na zakonodajno raven. V njej namreč ob temeljnih družbenih načelih v večji meri prihaja do izraza moč prava kot sistema s sebi lastnimi zakonitostmi. Ena izmed njih je lahko tudi pretirana

okostenelost zakonodaje. Vendar: kdor zna črpati vsebino v najglobljem izvoru temeljnih družbenih načel, v pojmu pravičnosti in nazadnje v ustavi, ta ne bo imel prehudih težav, da bo z ustrezno razlagalno prožnostjo in sposobnostjo pojmovne artikulacije prava kot pojmovnega sveta opisani zakonodajni okostenelosti navdahnili nujno vsebinsko prožnost – če res ne bo šlo drugače tudi s skrajnim sredstvom: zahtevo za presojo ustavnosti posameznih delov zakonodaje.

Del sodstva, predvsem tisti, ki so ujetniki prej omenjenih dveh kalupov, tega preprosto ne počnejo. Bodisi zato, ker nimajo razvite ustrezne sposobnosti pojmovne artikulacije, ki je pri opisani sodniški kreativnosti nujna, bodisi zato, ker se iz nekega globokega strahu ogibajo mehki logiki in niansiranju. Zato se tudi ogibajo temu, da bi kot bistvo prava pripoznali temeljna družbena načela. Namesto tega se na široko izogibajo filozofskim izhodiščem prava, ustavi (červno je ta najvišji in tudi zanje najbolj zavezujoč pravni akt), in še hujše je, celo na zakonodajni ravni se bodo zatekali k njenim najbolj okostenelim delom, to je k pravilom, ki kar se da spominjajo na recepture, tistim delom tega istega zakona, ki vsebujejo temeljna načela nekega pravnega področja, pa bodo preprosto odrekli neposredno ali sploh kakršno koli uporabljivost. Skratka: zakon je zanje sveti ukaz, ampak le v tistem delu, ki dovolj spominja na recept, v preostalem delu pa kakor da gre za neobvezno čtivo, manj pomembno od neformalnega konsenza, ki ga o kakšnem vprašanju sprejme posamezen sodni oddelek ali celo le njegovo kofetkarsko omizje. *Saj smo od vedno tako delali.*

Tisti, ki ne dela tako, *kot so od vedno delali*, je zanje kot trska v očesu. Z vsemi štirimi se upirajo temu, da njegova stališča ne bi slučajno širše prodrli. Kofetkarska omizja se nad njim zgražajo. Največji paradoks je, da nazadnje, ko kakšno takšno stališče vendarle prodre skozi sodne stopnje in tudi obvelja, to stališče sprejmejo, a to storijo spet z vso možno mero neprožnosti. Sprejmejo ga v njegovi skrajni legi in od njega ne odstopajo več niti tedaj, ko nianse primera govorijo, da je treba v posameznem primeru ravnati drugače in da je treba torej najti drugačno ravnovesje. Tedaj se bodo spet znašli na nasprotnem bregu s tistim, ki jim je bil poprej trska v očesu in jim je zdaj znova. Učili ga bodo tistega, kar je sam leta pred tem – ne le brez uspeha, marveč tudi brez razumevanja – skušal dopovedati njim. Spet se bodo zgražali nad njegovim novim uravnoteževanjem vrednot, nujnem zaradi drugačnega, novonastalega položaja. In tako naprej. Spet isto. *Ker so od vedno delali tako.*

Namesto da bi skušali predstavniki sodstva vzpostaviti odnos z javnostjo po vzorcu gospodarskega in političnega marketinga (t. i. PR), kar nujno

pomeni tudi tiščanje glave v pesek, bi se morali ukvarjati z opisanimi problemi in jih tudi priznati. Marketinško olepševanje in prikrojevanje zadev sodstvu preprosto ne pritičeta. Takšen pristop izrazito otežuje reševanje problemov sodstva. Čeravno sta politični in gospodarski marketing za državljane povsem nekoristna, najbrž tudi škodljiva, ju je vendarle mogoče razumeti kot stransko škodo svobodne gospodarske pobude in demokracije. Pri sodstvu to ni sprejemljivo. Sodstvo je s tega vidika po svoji naravi bliže npr. literarni kritiki, ki se mora svojega predmeta lotiti z vso neizprosnostjo, ali znanosti, ki resnice ne sme podrediti lažnemu uspehu.

K temu, da bi sodstvo priznalo opisane probleme, lahko največ pripomorejo artikulirane zahteve javnosti. Treba si je priznati, da v sodstvu obstaja neformalno kadrovske telo – in tu ne gre za nobeno zaroto, za noben program, za nobeno dogovorjeno skupnost, gre preprosto za tipično, vsakokrat sproti nabrano skupnost družbenega veziva –, zaradi katerega je sodstvo v resnici kalna, od prejšnjih časov neprečiščena voda. To neformalno kadrovske telo ščiti predvsem varno povprečje in po potrebi tudi podpovprečje, saj mu služi kot nekakšna varnostna blazina. Zato povprečje nikoli ne bo dvignilo javnega glasu zoper podpovprečje, marveč ga bo ščitilo – v zasebnih (kofetkarskih) pogovorih se bo sicer kdaj zgražalo, a ko bi bilo treba reči besedo v sistemu ocenjevanja, si bodo naredili prav isti obraz, s kakršnim delavci zjutraj švigajo po pločnikih in cestah, zamišljen in resen pogled, ki skriva prave misli, ter se pogreznili v molk utrujenega indijanca.

Hkrati pa si je treba priznati – kar je rešilna bilka optimizma –, da v sodstvu vendarle obstaja precejšen delež zelo dobrih sodnikov. Takšnih, ki iskreno ugotavljajo dejansko stanje, ki se ne sprenevedajo pred gnoseološkimi težavami ter znajo svoje prepričanje o tem, kar mislijo, da se je res zgodilo, tudi ustrezno ubesediti. In predvsem takšnih, ki se pravnih vprašanj lotevajo *lege artis*, ki iskreno verjamejo v svojo rešitev zahtevnega pravnega vprašanja in znajo izpeljavo pravne rešitve tudi ustrezno artikulirati, in sicer tako, da bo ta intelektualno prepričljiva sama zase ter da se bo ustrezno soočala tako s teoretičnim (kar je hkrati tudi civilizacijskim) izročilom kot s precedenčnimi odločitvami vseh relevantnih domačih in mednarodnih sodišč. Takšnih, ki bodo tako ravnali tudi tedaj, ko bodo odstopili od neprepričljivega povprečja in s tem ravnali: drzno.

Glede na razpoložljiv kadrovske bazen morajo biti zahteve javnosti odločne. Ti slednji sodniki morajo biti tisti, ki zasedajo višja sodniška mesta. Nesprejemljivo je namreč, da številna sodniška mesta na prvi in drugi stopnji sojenja širom države zasedajo ljudje, ki svojemu položaju niso

dorasli. Še večji paradoks je, da na območju in področju, ki ga poznam, mnogi sodniki prve stopnje po opisanih kvalitetah znatno presegaajo mnoge sodnike druge stopnje. Kar pomeni, da se morajo tako ali drugače prilagajati njihovem napačnemu ravnanju. Naloga kvalitetne sodne prakse kot celote je, da to kar se da omili (kar je kratkoročna rešitev). Naloga zahtev javnosti do sodstva pa je, da se to konča. Lik sodnika se mora prepoznati po vrednosti njegovega intelektualnega dela in ne po videzu, ki ga umetno ustvarja, ko se zjutraj odpravi po vseh že opisanih poteh iz postelje, dokler nazadnje, ves predrugačen, ne sede za pisalno mizo, na kateri je odprt sodni spis. V tem človeku se nazadnje uskladi eden izmed naslednjih dveh vzorcev: če izhaja iz lastnega kaosa ter se mu trudi dati pristno vsebino, bo enako ravnal tudi s kaosom sodnega spisa na eni ter množva konkretiziranih pravil na drugi strani. Če pa kaos v sebi zanika in kot izčiščen delavec pristane za pisalno mizo, bo kaos sodnega spisa in množva pravnih pravil preprosto sprejel kot urejeno dejstvo, ki mu ni treba ničesar dodajati.

Avtor je prejel nagrado za najboljši esej na natečaju Sodobnosti za najboljši esej 2015.